

Organizational Work and Its Impact on the Realization of the Appearance

Dr. Ruhollah Pourabedin¹

Hanieh Amizi²

Abstract

very prolonged, and efforts have been made to achieve his appearance. However, the question that has always occupied human minds is: despite all these efforts, what is the reason for the delay in the appearance, and what is the major obstacle in the way of this appearance? So far, this important matter, which Imam Mahdi has referenced in his letter to Sheikh Mufid, has not been specifically addressed. In this letter, Imam Mahdi identifies the main reason for his occultation as the lack of social solidarity among the people. Social solidarity means that people should collectively and organizationally move towards a common goal, which is the appearance of the Imam. Despite all the efforts made for the realization of the appearance, the followers have not acted in an organized manner. In contrast, organizational life has been present throughout the lives of the Imams. The data for this research has been collected through library-based note-taking and processed using a descriptive-analytical method. This paper, after outlining the indicators and necessities of organizational work, the pitfalls of organizations, the necessity of organizational work, and the establishment of the largest Islamic organization along with smaller Islamic social organizations, examines significant organizations in the history of Islam. It considers organization as a foundational factor in realizing the appearance and states that the lack of a cohesive organization is the primary reason for the occultation. It also specifically addresses this issue and concludes by outlining the important characteristics of the companions of Mahdi and the duties of Shiites in the current era..

Keywords: Organizational work, realization of the appearance, occultation, lack of organization

1. PhD in Islamic Studies, Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Bozorgmehr Qaenat University, South Khorasan, Iran(Pourabedin@buqaen.ac.ir)

2. Level 3 student specializing in Jurisprudence and Principles, Khorasan Seminary, Hazrat Narjis (PBUH) Seminary, Mashhad, Iran(Corresponding Author)(Amizihaniyeh@gmail.com)

کار تشکیلاتی و تأثیر آن در تحقق ظهور

روح اله پورعابدین^۱
حانیه آمیزی^۲

چکیده

دوره غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه له بسیار طولانی شده و تلاش هایی در جهت تحقق ظهور انجام گرفته است؛ اما همیشه این پرسش ذهن بشر را درگیر کرده که با این همه تلاش علت تأخیر ظهور چیست؟ و مانع بزرگ سر راه ظهور چه می باشد؟ تاکنون به طور ویژه به این امر مهم که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه له در توفیق خود به شیخ مفید رحمته الله علیه به آن اشاره کرده اند پرداخته نشده است. امام مهدی عجل الله تعالی فرجه له در این نامه، علت اصلی غیبت را عدم همدلی اجتماعی بین مردم معرفی می کند. همدلی اجتماعی به معنای این که مردم به طور تشکیلاتی و جمعی در مسیر یک هدف واحد که همان ظهور است حرکت کنند می باشد؛ با تمام تلاش هایی که برای تحقق ظهور انجام شده، منتظران تشکیلاتی عمل نکرده اند، در صورتی که زندگی تشکیلاتی در سراسر زندگی ائمه علیهم السلام وجود داشته است. داده های این پژوهش به شیوه فیش نویسی کتابخانه ای گردآوری و به روش توصیفی تحلیلی پردازش گردیده است. این نوشتار پس از مفهوم شناسی کار گروهی و تشکیلات، بیان عناصر و خصوصیات تشکیلات، پیشینه تشکیلات دینی، بیان ضرورت کار تشکیلاتی (ضرورت ایجاد بزرگ ترین تشکل اسلامی، ضرورت ایجاد ریز تشکل های اسلامی اجتماعی)، تشکیلات را، عامل زمینه ساز در تحقق ظهور و عدم وجود تشکیلات منسجم را، اصلی ترین علت غیبت و تأخیر در ظهور دانسته و به طور ویژه به آن پرداخته است و در پایان، ویژگی مهم باران مهدی علیه السلام و وظیفه شیعیان در عصر کنونی را بیان نموده است.

واژگان کلیدی

کار تشکیلاتی، تحقق ظهور، غیبت، عدم وجود تشکیلات.

۱. استادیار گروه آموزشی معارف اسلامی دانشگاه بزرگمهر قاننات، خراسان جنوبی، ایران (Pourabedin@buqaen.ac.ir).
۲. طلبه سطح سه تخصصی فقه و اصول حوزه علمیه خراسان (مدرسه علمیه حضرت نرجس علیها السلام) مشهد، ایران (نویسنده مسئول) (Amizihaniyeh@gmail.com).

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

مقدمه

تاریخ اسلام در چهار پدیده مهم خلاصه می‌شود: بعثت، غدیر، عاشورا و مهدویت یا ظهور. اگر بعثت فهم می‌شد، غدیر پیاده می‌شد و اگر غدیر پیاده می‌شد، عاشورا و غیبت امام دوازدهم اتفاق نمی‌افتاد. حال که این‌گونه شده است و عاشورا پل اتصال غدیر به مهدویت است یعنی وارث عاشورا امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است، بر مسلمانان و شیعیان و تمام آزادی خواهان و عدالت خواهان و ظلم ستیزان است که برای نزدیک شدن و تحقق ظهور تلاش کنند. اگر اسلام کامل‌ترین، جامع‌ترین، پاسخگوترین و آخرین دین است و برای زندگی بشر از پیش از تولد تا پس از مرگ دستور و برنامه دارد، از مسلمانان نیز مسئولیت‌پذیری و بی تفاوت نبودن نسبت به مسائل اجتماعی را خواستار است؛ یعنی تلاش برای زندگی جمعی و تشکیل حکومت. ضعف جهان اسلام و منتظران ظهور در عدم سازماندهی و عدم شبکه‌سازی و نبود کار تشکیلاتی است؛ بنابراین این پژوهش پیگیر پاسخ به این پرسش است که؛ کار تشکیلاتی چیست، چه شاخص‌ها و بایدهایی دارد، چگونه در تحقق ظهور نقش دارد و به چه آفاتی ممکن است دچار شود؟

پیشینه پژوهش

با توجه به جستجوی در پایگاه‌های علمی همچون نورمگز و مگیران آثار مشابه پیدا نشد، جز یک مقاله با عنوان: «ظرفیت‌شناسی تشکیلات اسلامی در جهش جریان حق و زمینه‌سازی ظهور»، نوشته حسین الهی‌نژاد، احمد افتخاری اکمل، انتشار یافته در فصل‌نامه «پژوهش‌های مهدوی»، پیاپی ۴۳ (زمستان ۱۴۰۱)، ص ۱۴۵-۱۶۳ که در چکیده مقاله چنین آمده است؛ یکی از عوامل مؤثر در پیشبرد و جهش جریان حق، وجود تشکیلات منسجم و قوی است. کارهای فردی هرگز جریان حق را با جهش مواجه نکرده‌اند. شناخت ظرفیت‌های تشکیلات اسلامی، نشان می‌دهد که زمینه‌سازی برای تحقق دولت کریمه امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، نیازمند جهش است؛ نتیجه این‌که؛ جهش در زمینه‌سازی تنها در سایه زمینه‌سازی تشکیلاتی و جهاد همه جانبه منتظران زمینه‌ساز، اتفاق خواهد افتاد.

بنابراین پژوهش فوق به شناخت جریان‌های زمینه‌ساز قبل از ظهور، ساختارهای شبکه وکالت در دوران غیبت صغری و قبل از آن و شناخت ظرفیت‌های تشکیلات اسلامی پرداخته است و به مباحث پژوهش حاضر یعنی شاخص‌ها و بایدهای کار تشکیلاتی و چگونگی

تأثیرگذاری در تحقق ظهور به‌ویژه آسیب‌شناسی کار تشکیلاتی نپرداخته است.

روش پژوهش

داده‌های این پژوهش به شیوه فیش نویسی کتابخانه‌ای گردآوری و به روش توصیفی تحلیلی پردازش گردیده است.

مفهوم‌شناسی

گروه و کارگروهی

برای گروه‌های انسانی، تعریف‌ها و مختصات فراوان و متعددی ذکر شده که در هر کدام یک یا چند ویژگی خاص گروه، مورد توجه قرار گرفته است. در یک تعریف، گروه همان اجتماع دو یا چند نفر است که برای دستیابی به یک یا چند هدف مشترک، فعالیت می‌کنند (مرکز فرهنگی و تبلیغی آینده‌سازان، ۱۳۹۱: ۲۰). برخی دیگر گروه را یک تیم دانسته‌اند و در تعریف آن می‌گویند: تیم یا گروه وسیله‌ای برای به‌کارگیری افراد در کنار یکدیگر به صورت یک واحد هماهنگ است؛ مجموعه‌ای از افراد که براساس یک مأموریت مستمر با یکدیگر کار می‌کنند؛ بنابراین می‌توان مهم‌ترین مختصات گروه را این‌گونه برشمرد: ۱. داشتن هدف‌های مشترک جمعی؛ ۲. پذیرش و رعایت ارزش‌های مشترک؛ ۳. داشتن تعامل آزاد و غیررسمی و غیرکلیشه‌ای (همان: ۲۱).

تشکیلات

واژه تشکیلات هرگاه از منظر علم مدیریت مورد توجه قرار گیرد معادل ساختار و عبارت است از «راه یا شیوه‌ای که فعالیت‌های سازمانی به صورت رسمی تقسیم و گروه‌بندی و هماهنگ می‌شوند.» به عبارت دیگر ساختار یا تشکیلات وسیله‌ای است تا از تداخل وظایف افراد جلوگیری به عمل آید و از هماهنگی لازم برخوردار شود. اما هرگاه از منظر جامعه‌شناختی بررسی شود، تشکیلات در واقع تعبیر دیگری از تشکل است؛ یعنی ماهیتی اجتماعی که از پیوستگی افراد داوطلبی که دارای اهداف و هنجارهای مشترک هستند. در یک نظام تعامل آزاد و در عین حال برخوردار از نوعی نظم درونی شکل می‌گیرد (مرکز فرهنگی و تبلیغی آینده‌سازان، ۱۳۹۱: ۲۳).

آنچه که در این نوشتار مد نظر است با همین تعریف از تشکیلات سازگاری بیشتری دارد.

آن‌جا که نیروهای مختلف برای یاری مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریح و با هدف ایجاد تشکیلات عظیم اسلامی گسیل می‌شوند باید همین مؤلفه‌هایی که در این تعریف است را مورد توجه قرار دهند. با توجه به این تعریف، ویژگی‌های تشکیلات را می‌توان این‌طور برشمرد: ۱. نوعی پیوستگی بین اعضای تشکیلات وجود دارد؛ ۲. افرادی که در تشکیلات هستند داوطلبانه وارد مجموعه شده‌اند؛ ۳. همه اعضای تشکیلات هدف مشترکی با هم دارند؛ ۴. نوعی نظم درونی و ساختار نظام‌مند در تشکیلات وجود دارد.

عناصر و خصوصیات تشکیلات

برای پیشبرد دقیق کار تشکیلاتی در یک مجموعه به عناصری نیاز است که همان رهبر و زیرمجموعه‌های تشکیلات و هدف تشکیلات هستند. یک تشکیلات زمانی در مسیر صحیح حرکت خود قرار می‌گیرد که همه اعضای تشکیلات از رهبر اطاعت کنند؛ اگر افراد گروه مطیع رهبر نباشند تشکیلات به شکل صحیح عمل نکرده و از مسیر اصلی و هدف متعالی خود دور می‌شود. قرآن کریم نیز این ویژگی مهم را در تشکیلات به مسلمانان گوشزد کرده و یادآوری می‌کند که اگر مسلمانان از پیامبر اطاعت نکنند مؤمن نیستند (نساء: ۶۵)؛ که طبق این آیه معنای دقیق «ایمان» عبارت است از این‌که انسان به طور تام و کامل و در ظاهر و باطن تسلیم امر خدا و رسول باشد و چگونه ممکن است کسی مؤمن حقیقی باشد و در عین حال در برابر حکمی از احکام خداوند و پیامبر صلی الله علیه و آله تسلیم نباشد و یا به ظاهر تسلیم شود، اما در باطن تسلیم امر و حکم او نشود؛ به عبارت دیگر وقتی که رئیس تشکیلات در جامعه اسلامی حکمی را صادر می‌کند که شاید به نظر آنان خلاف هم باشد نه تنها اطاعت می‌کنند بلکه از صمیم قلب با آن حکم همراه هستند؛ این است معنای ایمان جمع به رئیس تشکیلات در جامعه اسلامی (عرب اسدی، بی تا: ۲۱-۲۲).

پیشینه تشکیلات دینی

بدون فهم تاریخی از تشکیلات هرگز نمی‌توان به ضرورت ایجاد تشکل و ریز تشکل برای زمینه‌سازی ظهور رسید، چرا که باید برای اداره این ریز تشکل‌ها، نمونه‌ای عملی و الگویی موفق داشت تا طبق همان حرکت شود.

تشکیلات در عصر پیامبر اکرم ﷺ

در سال یازدهم بعثت پیامبر ﷺ، شش تن از بزرگان خزرج را در موسم حج در منی دید و آنها را به اسلام دعوت کرد. آنان پذیرفتند و پس از بازگشت به یثرب مردم را به اسلام دعوت کردند؛ چیزی نگذشت که زمزمه اسلام در یثرب پیچید و خانه‌ای نبود که در آن سخن از پیامبر ﷺ نباشد (پیشوایی، ۱۳۹۵: ۱۹۱، با کمی تغییر). در سال دوازدهم بعثت دوازده نفر از یثربیان در موسم حج در پای عقبه منی با رسول خدا بیعت کردند، از این گروه ده نفر خزرجی و دو نفر اوسی بودند و این نشان می‌داد که این دو قبیله کینه‌های گذشته را فراموش کرده و دوش به دوش هم زیر پرچم اسلام گرد می‌آیند.

دومین پیمان عقبه در سال سیزدهم بعثت بسته شد. هفتاد و پنج نفر که یازده نفرشان اوسی و بقیه شان خزرجی بودند و دویست نفر زن بودند، همراه قافله حج از یثرب وارد مکه شدند و در دوازدهم ذیحجه در دامنه عقبه منی دومین پیمان را شبانه با پیامبر بستند (همان: ۱۹۲). در خاتمه پیمان به دستور پیامبر ﷺ دوازده نفر نماینده از میان خود انتخاب کردند شورای مرکزی تا پس از بازگشت به یثرب تا زمان هجرت رسول خدا ﷺ امور آنان را سرپرستی کنند و این نشانه‌ای از رفتار تشکیلاتی پیامبر اسلام و سعی آن حضرت در سازماندهی نیروهای موجود است (همان: ۱۹۳).

این پیمان‌ها، اولین حرکت‌های تشکیلاتی و سازمانی پیامبر ﷺ در راستای تحقق حکومت نبوی بود؛ اما در ادامه نیز فعالیت‌های پیامبر ﷺ در جنگ‌ها و غیر آن نشانه رفتار تشکیلاتی پیامبر ﷺ می‌باشد که برای جلوگیری از طولانی شدن بحث از ذکر آن خودداری می‌کنیم. بخش بعدی فعالیت‌های تشکیلاتی پیامبر اکرم ﷺ در راستای ایجاد بزرگ‌ترین تشکیلات اسلامی مربوط به آغاز ورود ایشان به مدینه بود.

نخستین اقدام اجتماعی و سیاسی پیامبر اکرم ﷺ پس از ورود به یثرب بنا کردن مسجدالنبی بود که مرکز تجمعات مسلمانان و تصمیمات بزرگ آنان بود این اقدام پیامبر ﷺ نشان‌دهنده اهتمام ایشان به امر حکومت و ایجاد تشکل بزرگ اسلامی می‌باشد.

تشکیلات در عصر امام علی ؑ

پس از رحلت پیامبر اکرم ﷺ با تشکیل شورا، برای اولین بار در تاریخ اسلام، حکومت را از دست امام معصوم ؑ خارج کردند و ناهلان را بر مسند حکومت نشانند. حضرت علی ؑ

در این باره می‌فرماید:

آگاه باشید به خدا سوگند ابا بکر، جامه خلافت را بر تن کرد در حالی که می‌دانست جایگاه من نسبت به حکومت اسلامی چون محور آسیاب است نسبت به آسیاب که دور آن حرکت می‌کند (نهج البلاغه، خطبه ۳، ۲۹).

تشبیهی که امام علی علیه السلام در این بیان به کار برده‌اند، تشبیه دقیقی از یک تشکیلات اسلامی است که امام معصوم باید محور آن بوده و دیگران حول آن محور حرکت کنند در این بخش توجه به دو نکته لازم است:

۱. با این‌که در ظاهر، حکومت در دست امام نیست، اما دخالت فعال و راهگشایی‌های حضرت حرکت رو به جلوی این تشکیلات را حفظ می‌کند؛
۲. در این شرایط، اگر انحراف جامعه اسلامی زیاد نباشد امام معصوم علیه السلام نیز با راهنمایی‌های خود جامعه اسلامی را حفظ می‌کند اما اگر انحراف فاحشی در بدنه حکومت دیده شود که بیم از بین رفتن اسلام به وجود بیاید امام علیه السلام قیام می‌کند و این اصل در عصر همه امامان وجود دارد.

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

جامعه نوپا و جدیدالولاده اسلامی با وجود دشمنان قدرتمند ضربت خورده خارجی و با وجود عناصر تازه مسلمان و درست جا نیفتاده داخلی به هیچ وجه تاب دو دستگی و اختلاف صفوف را ندارد. کمترین رخنه‌ای در پیکر استوار این جامعه می‌تواند همچون تهدیدی نسبت به اصل و اساس آن باشد. از طرفی زاویه انحراف واقعیت از حقیقت آن چنان فاحش نیست که برای کسی همچون امیرالمؤمنین علیه السلام که خود دلسوزترین و متعهدترین انسان نسبت به مکتب و جامعه اسلامی است قابل تحمل نباشد (صهبا، ۱۳۹۵: ۷۴).

پس در این بخش از تاریخ که ماجرای غصب خلافت پیش آمد، امامان معصوم علیهم السلام به ظاهر سکوت کردند. اما در اصل، مسیر حرکت جامعه را زیر نظر داشتند. پس از مرگ خلیفه سوم مردم به حضرت علی علیه السلام رجوع کردند و خواستار پذیرش حکومت شدند. در این بخش از تاریخ حکومت به صاحبان اصلی خودش واگذار شد و در دوران چهارسال و نه ماه حکومت حضرت علی علیه السلام و چند ماه حکومت امام حسن مجتبی علیه السلام در دست این بزرگواران باقی ماند و حکومت به شکل اصیل خودش یعنی بزرگ‌ترین تشکیلات اسلامی با رعایت تمام حدود و قوانین استقرار یافته بود.

تشکیلات در عصر امام حسن مجتبیٰ علیه السلام

پس از ماجرای صلح امام حسن علیه السلام با معاویه که فصل مبسوطی می‌طلبد، اما در این بخش مورد توجه این نوشتار نیست آنچه که حائز اهمیت می‌باشد این است که کار به شکلی هوشمندانه و زیرکانه تنظیم شد که اسلام و جریان اسلامی وارد کانال آلوده‌ای به نام خلافت و در معنا سلطنت به وجود آمده نشود (همان: ۱۳۶). مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

این هنر امام حسن مجتبیٰ علیه السلام بود. امام حسن مجتبیٰ علیه السلام کاری کرد که جریان اصیل اسلام در مجرای دیگری اگر نه به شکل حکومت لاقبل به شکل نهضت جریان پیدا کند (همان: ۱۳۷).

با توجه به این نکات دانستیم که تشکیلات شیعی گاه به صورت، حکومت نمایان شده و گاه به صورت زیرزمینی و مخفیانه کار خود را ادامه می‌دهد، اما آنچه دارای اهمیت می‌باشد این است که این تشکیلات به هر صورتی باید حفظ شود. رهبر معظم انقلاب در این باره می‌فرماید:

در آغاز صلح، دو نفر از سران شیعه، مسیب بن نجبه و سلیمان بن صرد با عده‌ای از مسلمانان خدمت امام مجتبیٰ علیه السلام مشرف شدند. گفتند ما نیروی زیادی داریم از خراسان و عراق و...؛ و این‌ها را در اختیار شما می‌گذاریم و حاضریم معاویه را تا شام تعقیب کنیم. حضرت آنان را در خلوت به حضور خواستند و مقداری با آنان سخن گفتند؛ پس از این که بیرون آمدند آرام شده بودند و نیروهایشان را رها کرده و پاسخ روشنگری هم به عده همراهان خودشان ندادند.

رهبر عظیم الشان انقلاب این‌گونه ادامه می‌دهد:

طه حسین مدعی است که این دیدار در حقیقت سنگ زیربنای اصلی مبارزات تشیع را گذاشت یعنی می‌خواهد بگوید امام حسن علیه السلام با این‌ها نشستند و مشورت کردند و در همین دیدار تشکیلات عظیم شیعی را به وجود آوردند (همان: ۱۴۴).

این اتفاقات همه در جهت حفظ و بقای تشکیلات اصیل اسلامی بوده است که هر کدام از معصومین علیهم السلام به خوبی از این تشکیلات صیانت کرده و حتی مخفیانه این تشکیلات را رهبری و هدایت کرده اند.

تشکیلات در عصر امام حسین علیه السلام

همان‌گونه که گفته شد تا زمانی که اصول تشکیلات اسلامی یعنی آن اصولی که پایه‌های

دین محسوب می‌شوند، در خطر نباشد، ائمه علیهم‌السلام به روش‌های مختلف این تشکیلات را پیش می‌برند؛ در جاهایی تقیه می‌کنند، در جایی دیگر غیرمستقیم در امور حکومت، حاکم را ارشاد می‌کنند. اما آن‌جا که اصل تشکیلات اسلامی مورد هدف دشمن قرار می‌گیرد ائمه علیهم‌السلام از روش‌های دیگری استفاده می‌کردند.

دوران امامت امام حسین علیه‌السلام از دوران‌هایی بود که تقیه و مسامحه ... این تشکیلات را پیش نمی‌برد و حفظ تشکیلات اسلامی جز با قیام ممکن نبود؛ چراکه پس از معاویه فرزندش یزید جانشین او شد و منصب حکومت الهی را غصب کرد؛ او حتی ظواهر دین اسلام را رعایت نمی‌کرد؛ شاهد این مطلب، سخنانی است که امام در پاسخ به معاویه نوشتند؛ در بخشی از این نامه چنین می‌خوانیم:

یزید آن چنان که باید خود را نشان داده و باطن خود را آشکار ساخته است. یزید را آن چنان که هست معرفی کن یزید جوان سگ باز و کبوتر باز و بوالهوسی است که عمرش با ساز و آواز و خوشگذرانی سپری می‌شود (پیشوایی، ۱۳۹۶: ۱۶۹).

همان‌گونه که گفته شد در زمان حکومت یزید انحراف در حرکت تشکیلات شیعی به وجود آمده بود پس هدف امام حسین علیه‌السلام به عنوان رهبر تشکیلات، بازگرداندن جامعه اسلامی به خط صحیح بود که این هدف با قیام محقق شد (صهبا، ۱۳۹۵: ۱۷۹).

تشکیلات در عصر امام سجاد علیه‌السلام تا امام رضا علیه‌السلام

پس از واقعه عاشورا به علّت رعب و وحشتی که بر جامعه حاکم بود به ظاهر تشکیلات منسجمی از تشیع وجود نداشت، اما اگر با دقت به سیره این امام بزرگوار نگاه کنیم، می‌بینیم که روش ایشان در حفظ تشکیلات شیعه، تربیت شاگردانی بود که این شاگردان معارف تشیع را به گوش سراسر دنیا برسانند و خبر از این تشکیلات دهند. روش امام باقر و امام صادق علیهم‌السلام در صیانت از تشکیلات اسلامی مانند امام سجاد علیه‌السلام با تربیت شاگردان بود با این تفاوت که در آن زمان به علّت اختلاف بین بنی‌امیه و بنی‌عباس، این تشکیلات آشکارتر از گذشته شده و به صورت یک دانشگاه عظیم با چندین هزار شاگرد از سراسر دنیا توسط این دو امام بزرگوار اداره می‌شد. مقام معظم رهبری درباره دوران زندگی پربرت این سه امام می‌فرماید:

امام صادق علیه‌السلام توانسته بود به کمک تلاش وسیع پدرانش یعنی امام سجاد علیه‌السلام و امام باقر علیه‌السلام و سپس خودش به کمک این تلاش توانسته بود یک عده مؤمن و مسلمان مکتبی، اصیل، انقلابی، فداکار آماده برای خطر پذیری در سراسر عالم اسلام درست کند (همان: ۳۲۷).

امام کاظم، امام رضا و امام جواد علیهم السلام نیز هر کدام به گونه‌ای این تشکیلات را رهبری می‌کردند؛ می‌توان گفت در این برهه از زمان روش رهبری این سه امام بزرگوار به گونه‌ای بود که علاوه بر رهبری تشکیلات عظیم اسلامی مخالفت صریح‌تری با حاکمان ظلم و جور داشتند. امام کاظم علیه السلام مبارزه خستگی‌ناپذیری در حفظ این تشکیلات داشتند و با این‌که از دستگاه سوی حاکم در فشار بودند مخالفت خویش را با حکومت ظلم نشان می‌دادند، به گونه‌ای که در روایت است که ائمه مخصوصی که حضرت در آن می‌نشستند سه چیز مشاهده می‌شد:

۱. شمشیر نشانه مبارزه دائمی و نشان‌دهنده این‌که هدف جهاد است.

۲. لباس خشن نشان‌دهنده این‌که وسیله برای رسیدن به هدف زندگی خشونت بار رزمی و انقلابی است. قرآن نشان‌دهنده این‌که این زندگی که ما می‌خواهیم به آن برسیم مبنایش قرآن است (همان: ۳۴۸ با کمی تغییر). امام رضا علیه السلام نیز با رد کردن پیشنهاد ولیعهدی و بعد با بیان مکرر تحمیلی بودن ولایتعهدی سعی در مخالفت با مأمون داشتند و به مردم گوشزد می‌کردند که این منصب که مأمون در آن حکومت می‌کند جایگاهی غصبی است. لازم به ذکر است ابعاد مبارزه و رهبری این تشکیلات عظیم اسلامی توسط ائمه هدی علیهم السلام فصلی مفصل طلب می‌کند که ما فرصت بیان آن را نداریم و فقط به برخی ابعاد که مدنظر این نوشتار است اشاره می‌کنیم.

تشکیلات در عصر امام جواد علیه السلام تا امام حسن عسکری علیه السلام

دوره این سه امام بزرگوار را می‌توان دوره تلاش گسترده تشکیلاتی در جهت برنامه‌ای درازمدت (همان: ۳۸۳) نامگذاری کرد؛ چرا که پس از این دوره قرار بر این است که شیعه وارد دوران غیبت شود.

شیعه نسبت به زمان امام صادق و امام باقر علیهم السلام شاید ده برابر شده باشد (همان: ۳۹۱)؛ به همین علت است که فشار دستگاه حاکم بیش از پیش شده بود.

روش امام جواد علیه السلام در برخورد با دستگاه حاکم شبیه به روش پدر بزرگوارشان بود، اما امام هادی علیه السلام و امام حسن عسکری علیه السلام باید روش دیگری را اتخاذ می‌کردند و ارتباط ایشان با یاران محدودتر شده بود؛ برای فهمیدن روش این دو امام بزرگوار توجه به یک نکته لازم است. در حقیقت کم شدن ارتباط با شیعیان علاوه بر این‌که به خاطر فشارهای دستگاه حاکم بود، علت دیگری داشت و آن علت این بود که شیعه باید آماده می‌شد که وارد مرحله‌ای شود

که رهبر تشکیلات غایب است و امکان ارتباط‌گیری مستقیم با رهبر تشکیلات وجود ندارد. فلذا این امامان بزرگوار ارتباط خود را با افراد کاهش دادند و از طریق وکلای خود با مردم ارتباط برقرار می‌کردند.

امام هادی علیه السلام و امام حسن عسکری علیه السلام برای آماده‌سازی جامعه برای ورود به عصر غیبت باید چند کار اساسی انجام می‌دادند که به آن تشکیلات آسیبی وارد نشود این کارها را می‌توان در سه محور خلاصه کرد: مشخص کردن رهبر تشکیلات و تبیین چگونگی غیبت و معزفی امام مهدی علیه السلام به عنوان فرزند امام عسکری علیه السلام.

در احادیث بسیاری به این موضوع اشاره شده است؛ داوود بن قاسم گوید از ابوالحسن امام هادی علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: جانشین پس از من حسن است. پس چگونه خواهید بود با جانشین پس از آن جانشین؟ گفتم: چرا؟ خدا مرا فدایت گرداند. فرمود: به دلیل آن که شما او را نمی‌بینید و برایتان روا نیست که او را به اسمش یاد کنید؛ گفتم پس چگونه یادش کنیم؟ فرمود: بگوئید حجت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۷: ج ۳، ۱۶۲). ۲. آماده‌سازی روانی جامعه برای پذیرش دوره جدیدی از امامت با کاهش ارتباط با یاران. ۳. تبیین چگونگی ادامه کار تشکیلات در عصر غیبت و سازمان‌دهی و تقویت سازمان وکالت (پورسیدآقایی، ۱۳۹۰: ۱۳۳-۱۳۹).

تشکیلات در عصر امام زمان عجل الله تعالی فرجه و آتیه

از آن جا که دوران زندگانی امام مهدی علیه السلام به دو دسته غیبت صغری و کبری تقسیم می‌شود. پس روال رهبری تشکیلاتی ایشان نیز متفاوت است.

۱. تشکیلات در غیبت صغری

در زمان غیبت صغری، تشکیلات شیعه به وسیله نواب خاص حضرت اداره می‌شد؛ البته رهبر اصلی تشکیلات، وجود مقدس امام مهدی علیه السلام بود. اما زیر مجموعه اصلی آن حضرت، چهار نایب خاص بودند که با مردم ارتباط برقرار می‌کردند؛ البته این ارتباطات به وسیله وکلایی انجام می‌شد که لایه‌های بعدی تشکیلات را به وجود می‌آوردند وظایف این نواب از طرف امام مشخص می‌شد و عمده وظایف ایشان بدین شرح بود:

- برطرف کردن تردید شیعیان درباره حضرت مهدی علیه السلام؛

- پنهان نگه داشتن مکان حضرت مهدی علیه السلام؛

- پاسخگویی به پرسش‌های فقهی و مشکلات علمی و عقیدتی؛
- سازماندهی وکلای حضرت؛
- آماده کردن شیعیان برای غیبت کبری؛
- رهبری دوستداران و طرفداران امام و حفظ مسائل ایشان؛
- جلوگیری از فرقه‌گرایی و گروه‌گروه شدن شیعیان؛
- مبارزه با مدعیان دروغین نیابت؛
- گرفتن اموال متعلق به امام و مصرف آن در موارد لازم (سلیمیان، ۱۳۸۶: ۸۵-۸۹).

توجه به این نکته لازم است که همان‌طور که گفته شد تشکیلات باید شبیه یک قلّه باشد که در رأس آن رهبر قرار دارد و زیرمجموعه‌ها از سرشاخه‌های اصلی شروع شده و به ریز تشکّل‌ها ختم می‌شود و در تشکیلات دوران غیبت صغری به خوبی شاهد چنین نظامی هستیم.

۲. تشکیلات در غیبت کبری

تشکیلات در غیبت کبری شکل دیگری می‌یابد. چراکه حتی نائبان خاص نیز در این زمان حضور ندارند که رابط بین امام و شیعیان باشند. اما باید دانست که امام زمان عجل الله تعالی فرجه هرگز شیعیان خویش را به حال خود رها نکرده و برای غیبت کبری نیز به آنان دستوراتی داده است. اسحاق بن یعقوب درباره تکلیف شیعیان در غیبت کبری از امام مهدی عجل الله تعالی فرجه پرسید و تویح ذیل در پاسخ وی صادر گردید:

وَأَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَأَقَعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رُوَاةِ حَدِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حُجَّةُ اللَّهِ...
(ابن بابویه، ۱۳۹۵ق: ج ۲، ۴۸۳)؛

و اما در پیشامدهایی که برای شما رخ می‌دهد باید به راویان اخبار ما دانشمندان علوم دینی رجوع کنید؛ ایشان حجّت من بر شما هستند و من حجّت خدا بر آنان هستم.

اما نکته‌ای که شایان توجه می‌باشد این است که همان‌طور که گفتیم هدف امامان تشکیل حکومت اسلامی به طور ظاهری بر سراسر عالم است و این موضوع نیز مطرح شد که به علّت مساعد نبودن شرایط برای امامان پیشین ایشان وظیفه داشتند که این تشکّل اسلامی را حفظ کرده تا در آینده به ثمر نشانند و در این مسیر یازده امام معصوم را به شهادت رساندند و طبق روایات امام مهدی عجل الله تعالی فرجه آخرین حجّت خدا بر زمین است و وظیفه تشکیل حکومت اسلامی به طور ظاهری همه جانبه و عالم‌گیر به عهده ایشان است.

اما همان‌طور که می‌دانیم امام مهدی عجل الله تعالی فرجه در غیبت به سر برده و ایجاد این تشکیلات عظیم که به نفع جامعه اسلامی است به تأخیر افتاده؛ فلذا باید ببینیم چه چیز است که مانع ظهور شده و در حقیقت سدّی در مسیر ایجاد تشکیلات عظیم انسانی می‌باشد.

ضرورت کار تشکیلاتی

پیش از طرح ضرورت کار تشکیلاتی باید دانست که هدف از ایجاد تشکیلات در نظام اسلامی چیست؟ برای پاسخ به این پرسش به توفیقی که از جانب امام مهدی عجل الله تعالی فرجه برای شیخ مفید رحمته الله علیه صادر شده اشاره می‌شود که حضرت فرمود:

چنانچه شیعیان ما که خدا به طاعت خود موقّق شان بدارد قلباً در وفای به عهدشان اجتماع می‌شدند نه تنها سعادت لقای ما از ایشان به تأخیر نمی‌افتاد که سعادت مشاهده ما با شتاب به ایشان می‌رسید (طبرسی، ۱۴۰۳ق: ج ۲، ۴۹۹).

پس طبق این روایت، مشخص می‌شود که هدف از انجام کار تشکیلاتی، زمینه‌سازی برای ظهور است. با این توضیح تا حدّی ضرورت انجام کار تشکیلاتی نیز مشخص شد. اما برای تبیین بیشتر ضرورت، باید به نکات دیگری نیز اشاره کرده و تشکیلات را از منظر اسلام نیز بررسی کنیم تا به الگویی جامع در این باره دست یابیم.

باید بدانیم که انسان موجودی اجتماعی است و فطرت او اقتضا می‌کند که در اجتماع باشد. علامه طباطبائی رحمته الله علیه در این باره می‌فرماید:

انسان در میان تمامی جانداران موجودی است که باید اجتماعی زندگی کند و این مطلب احتیاج به بحث زیادی ندارد؛ چراکه فطرت تمامی افراد چنین است؛ یعنی فطرت تمامی انسان‌ها این معنا را درک می‌کند و تا آن جا هم که تاریخ نشان داده هر جا که بشر بوده، اجتماعی زندگی می‌کرده و آثار باستانی هم این مطلب را اثبات می‌کند (طباطبائی، ۱۳۶۳: ۹۲).

در قرآن کریم نیز بارها به رابطه فرد و اجتماع و روحیه جامعه‌پذیری انسان‌ها اشاره شده است. خداوند در آیه ۱۳ سوره مبارکه حجرات به زندگی اجتماعی در قالب ملّت‌ها و قبایل اشاره می‌کند؛ و همچنین در آیه ۵۴ سوره فرقان به روابط نسبی و سببی که خود مایه پیوند اجتماعی است، اشاره شده است. آیات دیگری نیز در قرآن کریم وجود دارند که به این موضوع اشاره دارند؛ بنابراین انسان موجودی اجتماعی می‌باشد و برای رسیدن به سعادت باید در اجتماع قرار گیرد.

از دستورات اسلام و برآیند آیات و روایات به وضوح می‌توان دریافت که اسلام اهتمام ویژه‌ای به اجتماع و جامعه دارد. در این جا این سؤال پیش می‌آید که علت اهتمام اسلام به جامعه‌گرایی چیست؟ این نکته بسیار مهم است که رابطه بین افراد و ایجاد پدیده‌ای به نام جامعه مناسباتی به وجود می‌آورد که از آن می‌توان به آثار اجتماع نام برد. این آثار با آثار فردی متفاوت است و قدرت بسیار ویژه‌ای را به وجود می‌آورد (مرکز فرهنگی تبلیغی آینده‌سازان، ۱۳۹۱: ۱۷۷).

از توضیحات داده شده به دست آمد که چون انسان موجودی اجتماعی است و اسلام به کار تشکیلاتی اهمیت ویژه‌ای داده است، پس ضرورت دارد که برای رساندن فرد و جامعه اسلامی به آرمان‌های خود مسلمانان باید کار تشکیلاتی انجام دهند. حال این سؤال به وجود می‌آید که این تشکل باید چگونه باشد؟ به طور خلاصه پاسخ این سؤال چنین است که علاوه بر این که اسلام به ایجاد یک تشکل واحد دستور می‌دهد، باید ریز تشکل‌هایی نیز در این تشکل عظیم وجود داشته باشد در ادامه به طور مبسوط به این پرسش پاسخ داده می‌شود.

ضرورت ایجاد بزرگ‌ترین تشکل اسلامی یا حکومت اسلامی

برای بررسی نظر اسلام در رابطه با تشکل باید به تعریف خاص از تشکل اسلامی رسید. در آیات و روایات زیادی به امور ذیل اشاره شده است:

(الف) لزوم التزام به عقاید درست و حق مدارانه و پرهیز از عقاید نادرست؛

(ب) لزوم التزام به نظم و پرهیز از بی‌نظمی؛

(ج) لزوم التزام به برنامه و پرهیز از بی‌برنامگی؛

(د) لزوم التزام به ولایت در ابعاد و مراحل گوناگون؛

(ه) لزوم التزام به قانون و پرهیز از بی‌قانونی (مرکز فرهنگی تبلیغی آینده‌سازان، ۱۳۹۱: ۸۰).

پس یک تشکل اسلامی عبارت است از اجتماعی که با عقاید حق مدارانه با تکیه بر ایمان، نظم، برنامه ولایت و قانون مداری برای رسیدن به کمال یا هدفی در مسیر کمال تصمیماتی را اتخاذ می‌کند و یا به مرحله اجرا در می‌آورد. با توجه به این تعریف و با توجه به اهتمام اسلام به جامعه‌پذیری، روشن می‌شود که اسلام تا چه حد به ایجاد بزرگ‌ترین تشکل اسلامی یعنی حکومت اسلامی توجه دارد.

آیت‌الله جوادی آملی در این باره می‌فرماید:

اسلام را نباید در برابر مکاتب فکری محض قرار داد؛ زیرا مکاتب‌های فکری صرف، تنها در حریم فکر و اندیشه برنامه دارند و بس. اگر بخشی از اسلام مربوط به معارف و اعتقادات و جهان بینی است و بخش دیگری از آن مربوط به امور اخلاقی و تهذیب نفس می‌باشد در کنار این دو، بخش سوم وجود دارد که به شرح وظایف و دستورهای عملی پرداخته است. اگر اسلام نظارت و ارشاد و امر به معروف و نهی از منکر و جهاد و دفاع دارد، اگر حدود و مقررات و قوانین اجتماعی و جامع دارد این نشان می‌دهد که اسلام یک تشکیلات همه جانبه و یک حکومت است (جوادی آملی، بی تا: ۷۵).

طبق این بیان، آرمان اصلی همه انبیا و اوصیای الهی به وجود آوردن مدینه فاضله و دولت کریمه‌ای است که حکومت اسلامی نامیده می‌شود.

ضرورت ایجاد ریز تشکل‌های اسلامی اجتماعی در درون حکومت

در یک نگاه کلان، تشکل یا حکومت اسلامی، یک سیستم اجتماعی بسیار بزرگ متشکل از اجزای فراوان جهت رسیدن به اهداف بلند معنوی و الهی و البته تا حدودی مادی می‌باشد. حال با در نظر گرفتن این مطلب به خودی خود ضرورت وجود اجزای کوچک‌تر و یا به عبارتی بهتر ریز، تشکل‌های کوچک‌تر با اهدافی خاص‌تر و محدودتر در درون این سیستم بزرگ یعنی حکومت اسلامی نمایان می‌شود. نکته بسیار مهم این است که این ریز تشکل‌ها نباید به طور پراکنده فعالیت کنند، چرا که این حرکت‌های به ظاهر کوچک در حرکت کلی حکومت تأثیرگذار است مانند خودرویی که به سوی مقصد مشخصی در حرکت است و یکی از اجزای آن از کار می‌افتد؛ روشن است که از کار افتادن این جزء به ظاهر کوچک حرکت خودرو را مختل می‌کند. ریز تشکل‌ها درون ساختار حکومت مانند همین اجزای خودرو هستند که به هم وابسته بوده و هدف همه آنان یک امر واحد است در این بخش ضرورت ایجاد تشکل و ریز تشکل‌های اسلامی به صورت دقیق تبیین شد.

حال با توجه به این که تشکیلات در نگاه اسلامی دارای چنین ضرورتی است باید تلاش در جهت ایجاد تشکیلات اسلامی در جای جای تاریخ اسلام بررسی شود، یعنی برای ایجاد تشکیلات در جامعه کنونی، نیازمند این هستیم که جایگاه تشکیلات و نحوه رهبری تشکیلات اسلامی را در تاریخ مشاهده کنیم و از آن الگوبرداری کرده و برای ادامه راه از آن الگو استفاده کنیم.

شاخص‌ها و بایدهای کار تشکیلاتی

با توجه به دو رکن اصلی تشکیلات که رهبر و زیر مجموعه هستند، برای حرکت صحیح تشکیلات در مسیر هدف، رهبر و اعضای گروه موظف به رعایت اخلاق تشکیلاتی هستند. وظایف و مراقبات رهبر گروه را می‌توان در سه بخش خلاصه کرد: مراقبت‌های نسبت به خود، مراقبت‌های نسبت به اعضاء و مراقبت‌های نسبت به تشکّل.

مراقبت نسبت به خود

رعایت حدود الهی

حدود الهی یعنی تمامی مرزهایی که خداوند متعال در کارها و امور مختلف برای انسان در نظر گرفته است.

انجام واجبات و ترک محرمات حدود الهی است. رعایت این مرزها در تشکیلات اسلامی بودن و توحیدی بودن این تشکیلات را تضمین می‌کند (حسن‌پور، ۱۳۹۶: ۱۳).

وجود روحیه و رویه توشل

در تشکیلات باید به دریای قدرت لایزال الهی وصل شد (مأئده: ۳۵). رهبر تشکیلات باید به این مهم توجه ویژه‌ای داشته باشد و زیر مجموعه را نیز به انجام این کار ترغیب کند.

مشورت کردن

رهبر یک تشکّل باید خود را محتاج‌ترین فرد به مشورت بداند تا حتی الامکان از تکرار اشتباهات دیگران مصون بماند و از فکر و تجربیات دیگران نیز بهره‌برد. مشورت به عنوان عنصری است که در قرآن نیز مورد توجه قرار گرفته و به آن توصیه شده است (آل عمران: ۱۵۹).

حضرت علی علیه السلام در این باره می‌فرماید:

بر عاقل، حق است که همواره از دیگران راهنمایی بخواهد و استبداد را ترک کند (آمدی، ۱۴۱۰ق: ج ۱، ۳۴۵).

همچنین می‌فرماید:

هرکس با صاحبان خرد مشورت نماید به راه راست و درست رهنمون شود (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۷۵، ۱۰۵).

حُسن خلق و خوش خلقی

یکی دیگر از مراقباتی که رهبر مجموعه مؤظف به رعایت آن است حُسن خلق می‌باشد. یکی از اصحاب امام صادق علیه السلام می‌گوید به امام عرض کردم: اندازه حسن خلق چیست؟ فرمود: «این که فروتنی کنی و خوش سخن باشی و با برادرت با خوش رویی برخورد کنی» (کلینی، ۱۳۷۹: ۱۷). بسیاری از فضائل اخلاقی دیگری نیز وجود دارد که رهبر گروه باید خود را به انجام آنها مؤظف کند.

مراقبت نسبت به اعضاء

۱. مدارا کردن و رفاقت

در یک تشکّل، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که موجب پیوند عمیق بین اعضای تشکّل می‌شود، رفق و مداراست. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می‌فرماید: خداوند اهل مدارا است و مدارا کردن را دوست دارد و به وسیله آن چیزهایی می‌دهد که به وسیله خشونت نمی‌دهد (پابنده، ۱۳۹۰: ۱۰۲، ح ۷۰).

۲. توانمندسازی و تربیت اعضا

نقش آفرینی و اثربخشی در فضای جامعه، تابع وجود انسان‌هایی است که توان و قابلیت‌های ویژه‌ای دارند. یکی از مهم‌ترین وظایف رهبر تشکیلات نسبت به اعضای تشکّل، تربیت و توانمندسازی آنان است چراکه یک تشکّل زمانی می‌تواند اثرگذار باشد که دچار رکود و عقب‌گرد نشده و همیشه پویا باشد. درباره ماهیت تربیت می‌توان گفت؛ تربیت عبارت است از: «پرورش دادن یعنی استعدادهای درونی که بالقوه در یک شیء وجود دارد، به فعلیت در آوردن و پروراندن» (مطهری، ۱۳۹۰). فلذا براساس همین تعریف رهبر تشکیلات مؤظف است مسیر تربیتی اعضای گروه را برایشان مشخص کند.

۳. استفاده از تمامی ظرفیت‌ها

برای آن که به بهترین وضعیت اثرگذاری در فعالیت‌ها برسیم، ضروری است که ظرفیت‌های پیرامون خود را شناسایی کنیم. ظرفیت‌های پیرامونی ما به دو دسته تقسیم می‌شوند: ۱. ظرفیت‌های انسانی؛ ۲. ظرفیت‌های مادی. شناسایی ظرفیت‌ها این قابلیت را به ما می‌بخشد که با هماهنگی و به کارگیری هر کدام از

ظرفیت‌ها، توان مجموعه را افزایش دهیم. این امر دسترسی ما را به اهداف آسان‌تر می‌کند و ضریب نفوذ تشکیلات را در حلّ مسائل مختلف چند برابر خواهد کرد (حسن‌پور، ۱۳۹۶: ۸۵). رهبر گروه با شناسایی ظرفیت‌های موجود در گروه می‌تواند به حرکت تشکیلاتی سرعت بخشد و مسیر و وظیفه هر یک از افراد تشکّل را نسبت به کلّ مجموعه مشخص کند.

مراقبت نسبت به تشکّل

۱. نگاه به آرمان‌ها و مرور آنها

یکی از ویژگی‌های اولیه یک تشکّل اسلامی و انقلابی، آرمان‌گرایی است. نگاه به آرمان‌ها و تلاش و حرکت در راستای تحقّق آنها، بخش جدانشدنی تشکیلات است، همان‌گونه که رهبر فرزانه انقلاب آرمان‌خواهی را یکی از خصوصیات تشکّل‌ها می‌داند (حسینی خامنه‌ای، پیام به اردوی تحکیم وحدت، ۱۳۸۰/۰۶/۰۳).

۲. برنامه‌ریزی

یکی از مهم‌ترین وظایف رهبر تشکیلات این است که نسبت به سیر فعالیت تشکیلات، نظارت کامل داشته و برای همه بخش‌های آن برنامه ویژه و کارآمد داشته باشد. برنامه‌ریزی در کار تشکیلاتی از اهمیت بسیار والایی برخوردار است و فواید بسیاری دارد... (حسن‌پور، ۱۳۹۶: ۱۰۵).

اهمیت برنامه‌ریزی به اندازه‌ای است که پیشوایان دینی ما نیز بسیار به آن سفارش کرده و موقّقت در کارها را منوط به آن می‌دانند. امام علی علیه السلام می‌فرماید: بقای مناصب و دولت‌ها مربوط به برنامه‌ریزی و چاره‌اندیشی در امور است (آمدی، ۱۴۱۰ق: ج ۱، ۴۶۳).

۳. غافل نشدن از دشمن

دشمن همیشه در کمین بوده و در حال طّراحی برای نفوذ و ایجاد مانع در راه تحقّق اهداف و آرمان‌های الهی جامعه اسلامی است. شناخت دشمن و تاکتیک‌های عملیاتی آن به شکل هوشمند، این توانمندی را می‌دهد که به موقع بتواند، تحلیلی از وضعیت طّراحی‌های دشمن داشته باشد و زمینه را برای اقدام صحیح و به‌هنگام فراهم آورد. در واقع دشمن‌شناسی شاخصه یک تشکّل انقلابی اسلامی است و آگاه‌سازی بدنه تشکّل از برنامه‌ها اقدامات دشمن برای کار تشکیلاتی انقلابی ضروری به نظر می‌رسد (حسن‌پور، ۱۳۹۶: ۱۱۰) دشمن را در دو بُعد

می‌توان شناسایی و بررسی کرد: ۱. دشمن درونی؛ ۲. دشمن بیرونی (پورفاضلی، ۱۳۹۶: ۶). بنابراین رهبر تشکیلات باید یک دشمن‌شناس قوی بوده و دشمن را هدف قرار داده و به اعضای تشکل نیز بشاساند.

۴. مراقبت در برابر آفت‌های تشکیلات

برای حرکت صحیح در مسیر یک هدف مشخص، یکی از مهم‌ترین کارهایی که باید انجام شود، آسیب‌شناسی و شناسایی آفت‌ها و موانعی است که حرکت مجموعه را دچار اختلال می‌کند. برخی از موانع و آسیب‌هایی که مانع حرکت تشکل در مسیر اصلی خودش می‌باشد عبارت است از: خود محوری، درون‌گرایی و فردگرایی (مرکز فرهنگی تبلیغی آینده‌سازان، ۱۳۹۱: ۱۵۱-۱۵۳)، روحیه منفعت‌طلبی و راحت‌طلبی (زارعی، ۱۳۹۵: ۵۱)، احساس بی‌فایده‌گرایی اجتماعی و تشکلی، ضعف تحلیل و بینش اجتماعی، محافظه‌کاری (فخریان، بی‌تا: ۱۱۶) آفت‌های دیگری نیز در حرکت‌های جمعی و تشکل‌ها وجود دارد مثل تحجر، رکود و عدم تحرک، موازی‌کاری، کارهای سطحی، انشعاب اعضا و غیره.

تشکیلات، عامل زمینه‌ساز در تحقق ظهور

همان‌طور که در مباحث پیشین گفته شد، برای شناخت موانع ظهور باید ابتدا شرایط ظهور را بشناسیم و هرچه که سد راه این شرایط شده باشد به عنوان مانع ظهور معرفی می‌شود. برای تحقق ظهور، چهار شرط اصلی وجود دارد که در صورت عدم تحقق آنها ظهور حاصل نمی‌شود. ۱. رهبر؛ ۲. طرح و برنامه؛ ۳. یاران؛ ۴. آمادگی و پذیرش مردمی (یوسفیان، ۱۳۹۵: ۱۸).

قیام امام مهدی علیه السلام از سویی آسمانی و از سویی نیز انسانی و مربوط به جامعه بشری است؛ لذا برخی شرایط توسط خداوند باید محقق شود و برخی دیگر به وسیله انسان‌ها باید فراهم آید. با تأمل در شرایط ظهور روشن می‌شود دو شرط ابتدایی الهی بوده و از طرف خداوند موجود می‌شود و دو شرط دیگر مربوط به انسان‌هاست که باید برای آن تلاش کنند (همان: ۱۸).

ویژگی مهم یاران مهدی علیه السلام

صفات مختلفی در روایات برای یاران مهدی علیه السلام ذکر شده است مانند عبادت و صلابت، اطاعت کامل، شهادت‌طلبی، شجاعت و دلیری صبر و بردباری، اتحاد و همدلی و غیره. اما آنچه که بیش از همه آنها دارای اهمیت است اتحاد و همدلی می‌باشد؛ گواه بر این مدعا همان

توقیع حضرت حجت علیه السلام است که برای شیخ مفید رحمته الله علیه صادر شده و ما پیش از این به آن اشاره کردیم. در این توقیع شریف چنین آمده است و چنانچه شیعیان ما که خدا به طاعت خود موقّق شان بدارد، قلباً در وفای به عهدشان اجتماع می‌شدند نه تنها سعادت لقای ما از ایشان به تأخیر نمی‌افتاد که سعادت مشاهده ما با شتاب به ایشان می‌رسید (طبرسی، ۱۴۰۳ق: ج ۲، ۴۹۹).

طبق این توقیع شریف مهم‌ترین عامل برای ظهور اجتماع بین شیعیان حضرت است. اگر همدلی اجتماعی در بین یاران حضرت محقق شود، یقیناً ظهور حاصل خواهد شد و این همدلی به وجود نمی‌آید مگر با کار تشکیلاتی و اجتماع شیعیان در ریز تشکّل‌هایی که همسو با آن هدف متعالی هستند.

اگر این ریز تشکّل‌ها را به وجود نیاوریم، هرگز شاهد ظهور نخواهیم بود. چراکه شرط تحقق ظهور وجود یارانی است که دارای همدلی و هماهنگی باشند و تا شرط ظهور محقق نشود، ظهور حاصل نمی‌گردد. همین ریز تشکّل‌ها هستند که در صورت رعایت اصول تشکیلاتی می‌توانند شرط چهارم را نیز محقق کنند.

در مباحث پیشین اشاره شد که مسؤولیت جذب افراد به تفکر شیعی در اقصی نقاط عالم، به عهده یاران ائمه بود؛ هم اکنون نیز افرادی که عهده‌دار به وجود آوردن ریز تشکّل‌هایی در جهت ظهور هستند. همان‌ها موظف اند که آمادگی و پذیرش عمومی را نیز به وجود آورند. سنت الهی بر این قرار گرفته است که تا مردم نخواهند و حرکت نکنند و آماده مبارزه با ظلم و پذیرش دولت حق نباشند خدا نیز آن را نخواهد داد.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ (رعد: ۱۱)؛

خدا چیزی را که از آن مردمی است دگرگون نکند تا آن مردم خود دگرگون شوند.

وظیفه شیعیان در عصر کنونی

در عصر کنونی که ما زیر چتر نظامی زندگی می‌کنیم که داعیه دار زمینه‌سازی برای آن حکومت عظیم اسلامی است وظیفه ما نیز در جهت آماده‌سازی برای ظهور بیشتر می‌شود؛ در دنیای امروز همه شیعیان به ویژه خواص مثل حوزه‌های علمیه، مسؤولین دولتی حکومتی و دانشگاه‌ها موظف هستند در این جهت تلاش کنند. تا زمانی که خواص دست به کار نشوند هیچ تغییری انجام نخواهد شد؛ تا زمانی که نظام حاکم بر دانشگاه‌ها همان نظام غرب است

که زمان پهلوی وارد ایران شد و تا زمانی که علمای اسلام در دعوی موافقت یا مخالفت با فلسفه و... باشند و مسؤولین انقلاب تقوای کافی را نداشته باشند، گویا همه در خواب عمیقی فرو رفته‌اند و امام را در پس پرده غیبت معطل هوای نفس خود نگه داشته و برای ظهور، قدم از قدم بر نمی‌دارند.

بدون شک اگر حوزه‌ها و دانشگاه‌ها و حتی عوام در جهت منویات رهبری قدم برندارند مطمئناً با لگد دشمن بیدار خواهند شد. امام علی علیه السلام در این باره می‌فرماید:

مَنْ نَامَ عَنْ نُصْرَةِ وَلِيِّهِ اِنتَبَهَ بِوِظَاةِ عَدُوِّهِ (آمدی، ۱۴۱۰ ق: ۱، ۶۳۰)؛
کسی که به هنگام یاری ولی خود بخوابد با لگد دشمن بیدار خواهد شد.

پس نتیجه می‌گیریم که اکنون هر مجموعه‌ای در کشور باید به فکر ایجاد ریز تشکل‌هایی باشد که در جهت تحقق ظهور تلاش کرده و این تفکر ناب شیعی را به همه مظلومان برساند و به آنان بگوید:

﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ (قصص: ۵)؛

و ما بر آن هستیم که بر مستضعفان روی زمین نعمت دهیم و آنان را پیشوایان و وارثان گردانیم.

نتیجه‌گیری

در عصر کنونی بزرگ‌ترین معضل بشر، محرومیت از امامی است که تشکیلات عظیم شیعی را به صورت ظاهری به راه انداخته و از نیروها و استعداد مردم جهان به بهترین نحو استفاده کرده و در زیر سایه تعلیمات اسلام، عدالت را برقرار کرده و جهان را از ظلم پاک کند. اما ظهور این امام و تشکیل این حکومت عظیم و دولت کریمه جز در سایه تشکیلاتی زندگی کردن محقق نمی‌گردد. پس شیعیان و منتظران آن حضرت موظف هستند تا تشکل‌هایی به وجود آورند تا در جهت تشکیل آن حکومت جهانی تلاش کرده و زمینه را برای آمدن امام معصوم فراهم کنند. با این‌که در این نوشتار به طور مبسوط به تعریف و پیشینه و آینده تشکیلات و تأثیر حتمی آن در ظهور پرداختیم، اما زمینه این امر فراهم است که پژوهشگران دیگر به ابعاد مختلف این موضوع پرداخته تا عوام و خواص هرچه بیشتر به وظیفه خود در ایجاد و اداره اصولی تشکیلات پی ببرند.

با آن که پی بردیم اصلی‌ترین علت تأخیر ظهور عدم تشکیلاتی بودن است، حتی لحظه‌ای تعلل برای منتظران جایز نیست به راستی اگر ایجاد این تشکیلات را به تأخیر اندازیم چه کسی می‌تواند این ضرر را جبران کند؟

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

— ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۹۵ق)، *کمال‌الدین و تمام‌النعمة*، مترجم / مصحح: علی اکبر غفاری، تهران: دارالکتب الإسلامية.

— آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۴۱۰ق)، *غرر الحکم و درر الکلم*، محقق / مصحح: سید مهدی رجائی، قم: دارالکتب اسلامی، دوم.

— پاینده، ابوالقاسم (۱۳۹۰)، *نهج الفصاحه*، ترجمه: محمدرضا طالبیان، قم: عصر ظهور، اول.

— پورسیدآقایی، سید مسعود (۱۳۹۰)، *تاریخ عصر غیبت*، قم: مؤسسه آینده روشن، دوم.

— پورفاضلی، امیر (۱۳۹۶)، *دشمن‌شناسی*، تهران: انقلاب اسلامی، هفتم.

— پیشوایی، مهدی (۱۳۹۵)، *تاریخ اسلام*، قم: نشر معارف، بیست و هشتم.

— پیشوایی، مهدی (۱۳۹۶)، *سیره پیشوایان*، قم: مؤسسه امام صادق علیه السلام، سی و نهم.

— جوادی آملی، عبدالله (بی‌تا)، *ولایت فقیه*، قم: نشر اسرا.

— حسن‌پور، مرتضی (۱۳۹۶)، *المراقبات در تشکیلات*، بی‌جا: مدیریت تولید محتوای معاونت تعلیم و تربیت سازان / بسیج دانشجویی، اول.

— خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۰)، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی

سید علی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) / مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (<https://farsi.khamenei.ir>).

— زارعی، محمود (۱۳۹۵)، *کار باید تشکیلاتی باشد*، قم: نشر شهید کاظمی، یازدهم.

— سلیمیان، خدامراد (۱۳۸۶)، *درس‌نامه مهدویت*، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، اول.

— صافی گلپایگانی، لطف‌الله (۱۳۹۷)، *منتخب‌الأثر*، قم: عطر عترت، دوم.

- صهبا (۱۳۹۵)، *انسان ۲۵۰ ساله*، قم: مؤسسه ایمان جهادی، شصت و یکم.
- طباطبائی، محمدحسین (۱۳۶۳)، *المیزان فی تفسیر القرآن*، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی و دیگران، قم: بنیاد علمی و فکری علامه طباطبائی رحمته الله علیه، صد و بیست و هشتم.
- طبرسی، احمد بن علی (۱۴۰۳ق)، *الأحتجاج علی اهل اللجاج*، محقق: محمدباقر خرسان، مشهد: نشر مرتضی، اول.
- عرب اسدی، حسین (بی تا)، *مروری بر آیات تشکیلاتی قرآن کریم*، بی جا: پایگاه مضماری.
- فخریان، اسماعیل (بی تا)، *چگونه تشکیلات کارآمد بسازیم*، بی جا: بی نا.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۹)، *اصول کافی*، ترجمه: محمدباقر کمره‌ای، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ق)، *بحار الأنوار*، مصحح: هدایت الله مسترحمی، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- مرکز فرهنگی و تبلیغی آینده‌سازان (۱۳۹۱)، *قالب تشکل و تشکل غالب (درسنامه تشکل اسلامی)*، قم: مؤسسه انتشاراتی امام عصر رحمته الله علیه.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۰)، *مجموعه آثار*، تهران: صدرا.
- الهی نژاد، حسین؛ افتخاری اکمل، احمد (۱۴۰۱)، «ظرفیت شناسی تشکیلات اسلامی در جهش جریان حق و زمینه سازی ظهور»، *فصل نامه پژوهش‌های مهدوی*، پیاپی ۴۳.
- یوسفیان، مهدی (۱۳۹۵)، *شرایط ظهور*، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود رحمته الله علیه.